

др Србољуб Убипариповић
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Катедра за литургику
subiparipovic@bfspc.bg.ac.rs

Посланица Јеврејима у богослужењу Православне Цркве

Увод

Незаобилазно полазиште* богословског и научног сагледавања Светога Писма, тојест свештених списа који дарују умудрење „за спасење кроз вјеру у Христа Исуса“ (2Тим 3, 15)¹, представља њихово јасно и недвосмислено разликовање од свега другог што је написано људском руком. Свето Писмо је свештена књига намењена онима који верују, и без обзира на порекло појединачних текстова који су у њој садржани, очигледно је да је она у целисти настала од стране заједнице верних, како у Старом Завету, тако и у Цркви Христовој.² Осим тога, треба истаћи да је избор одређених списа ауторизован и потврђен, по превасходству, њиховом литургијском употребом, али и, упоредо са тим, канонско-правним предањем Цркве³. Стога је неоспорно да је сврсисходност Библије као богонадахнутог штива, првенствено, изграђивање заједнице, те да, следствено, „Црква и Свето Писмо не могу бити раздвојени“⁴. Својеобразна потврда наведених становишта огледа се у пракси читања светописамских одељака на богослужбеним сабрањима хришћана⁵, али

* Рад је настао у оквиру пројекта бр. 179078 „Српска теологија у двадесетом веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Сравни: *Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano*, Secundis curis editum, Studio Angeli Maii S. R. E. Card., Apud Josephum Spithöver, Romae M.DCCC.LIX (=1859), 183.

² Види: Georges Florovsky, *Revelation and Interpretation*, у: „Bible, Church, Tradition: An Eastern Orthodox View“, Volume One in the Collected Works of Georges Florovsky, Nordland Publishing Company, Belmont (Massachusetts) 1972, 17-18.

³ Сравни: G. Florovsky, *Revelation and Interpretation*, нав. дело, 18. Општепознато је да је Канон Светога Писма Старог и Новог Завета потврђен у свештеним канонима Цркве. С тим у вези погледати: *Κανὼν ΠΕ' τῶν ἀγίων καὶ πανσέπτων ἀποστόλων*, у: Γ. Α. Ῥάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, „Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων...“, Τόμος δεῦτερος, Ἀθήνησιν 1852. = Ἐκδόσεις: Ἀἰεσαῖος, Ἀθήνα 1992, 109; *Κανὼν Ε' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου*, у: Γ. Α. Ῥάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, нав. дело, Τόμος τρίτος, Ἀθήνησιν 1853. = Ἐκδόσεις: Ἀἰεσαῖος, Ἀθήνα 1992, 225-226; *Κανὼν ΚΔ' τῆς ἐν Καρθαγένης συνόδου*, у: Γ. Α. Ῥάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, нав. дело, Τόμος τρίτος, 368; Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Ἐκ τῆς ΑΘ' ἐορταστικῆς ἐπιστολῆς*, у: Γ. Α. Ῥάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, нав. дело, Τόμος τέταρτος, Ἀθήνησιν 1854. = Ἐκδόσεις: Ἀἰεσαῖος, Ἀθήνα 1992, 79; *Στίχοι Ἀἰεσαῖου Ἐπιεῖδαῖο*, у: Γ. Α. Ῥάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, нав. дело, Τόμος τέταρτος, 364; *Στίχοι Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου*, у: Γ. Α. Ῥάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, нав. дело, Τόμος τέταρτος, 366-367.

⁴ G. Florovsky, *Revelation and Interpretation*, нав. дело, 18.

⁵ О тематици произношења одељака Светога Писма у богослужењу Православне Цркве видети опширније: *Ἱεροουργεῖν τὸ Εὐαγγέλιον. Η Νεῖα Γραφή στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία*, „Πρακτικά Ε' Πανελληνίου Λει-

и у неизбрисивом библијском карактеру литургијског израза⁶ „служитеља Новог Завета“ (сравни: 2Кор 3, 6).

У контексту претходно изречених гледишта треба посматрати и наслеђе новозаветних списа апостола Павла, познатих и под именом *Corpus Paulinum*⁷. Сходно владајућем типичу Православне Цркве, Павлове посланице бивају произишле током целокупне литургијске године⁸. Њихово приношење и излагање за трпезом речи Божије⁹, те константна употреба појединих термина из Павлових списа у склопу заједничког молитвеног обраћања Оцу „заједничара звања небескога“ (сравни: Јев 3, 1), изискује, сасвим природно, нарочиту богословску пажњу са литургијолошке тачке гледишта¹⁰. Истовремено, новозаветни спис апостола народâ који заузима место *suī generis* у богослужбеном животу хришћана јесте, сасвим сигурно, Посланица Јеврејима¹¹. Управо су то одговарајући мотиви који нас опредељују да поменутом библијском тексту посветимо актуелно истраживање.

1. Посланица Јеврејима као извор ранохришћанској бојослужења

Изузев непобитне припадности Посланице Јеврејима Канону Новог Завета, као и препознавања њене богонадахнутости од стране Цркве Христове, треба нагласи-

тургијског Συμπόσιου Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων (2-5 Νοεμβρίου 2003, Ἱερὰ Μητρόπολις Χαλκίδος, Ἱερὸν Προσκύνημα Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ρώσσου)“, Σειρὰ Ποιμαντικὴ Βιβλιοθήκη - 10, Κλάδος Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικονωνιακῆς καὶ Μορφωτικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Αθήνα 2004.

⁶ О светописамском карактеру хришћанског богослужења видети: Πέτρου Βασιλείαδη, *Ὁ βιβλικὸς χαρακτήρας τῆς Ὁρθόδοξης λατρείας*, у: „Lex Orandi. Λειτουργικὴ Θεολογία καὶ Λειτουργικὴ Ἀναγέννησις“, Ἰνδικτος, Αθήναι 2005, 105-134; Jean Danielou, S.J., *The Bible and the Liturgy*, University of Notre Dame Press, Notre Dame (Indiana) 1966.

⁷ Опсежан библиографски преглед многобројних књига, студија, и чланака посвећених Павловим посланицама, насталих на јелинском језику у 20. веку, изложен је у: Ἰωάννης Δ. Καραβίδουπος, *Ἑλληνικὴ βιβλικὴ βιβλιογραφία τοῦ 20οῦ αἰῶνα (1900-1995)*, Bibliotheca Biblica 10, Ἐκδόσεις: Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1997, 124-164.

⁸ О особеностима и потреби унапређења актуелног круга читања светописамских одељака у Православној Цркви консултовати подробије: Ἰωάννου Φουντούλη, *Τὸ σύστημα τῶν ἀγιογραφικῶν ἀναγνωσμάτων στὴν Ὁρθόδοξη λατρεία. Πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα, δυνατότητες βελτιώσεως*, у: „Ἱεουργεῖν τὸ Εὐαγγέλιον. Ἡ Ἁγία Γραφὴ στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία“, нав. дело, 67-78.

⁹ О комплексности и неопходности правилног поимања трпезе речи Божије, али и заступљености и функцији речи Божије у хришћанском богослужењу видети: Παναγιώτη Ι. Σκαλτσῆ, „Κρᾶσις ποτοῦ τε καὶ λόγου εὐχαριστία κέκληται“. *Ἡ τράπεζα τοῦ λόγου στὴ θεία Λειτουργία*, у: Θεολογία, Τόμος ΠΒ', Τεύχος 2 (2011), 61-75; Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ θεῖα λατρεία*, у: „Λειτουργικά Θεῖματα Α' (1-5)“, Θεσσαλονίκη 1977, 39-66; *Das Wort Gottes und die Liturgie*, Matthias-Grünwald-Verlag, Mainz 1960.

¹⁰ Радови који се, између осталог, одликују оваквим углом посматрања су: Παναγιώτη Ι. Σκαλτσῆ, *Ὁ προσευχόμενος ἄνθρωπος κατὰ τὸν ἀπόστολο Παῦλο*, у: „Λειτουργικὲς μελέτες II“, Ἐκδόσεις Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2006, 259-271; Π. Ι. Σκαλτσῆ, *Ὁ ἀγιάζων καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι*, у: „Λειτουργικὲς μελέτες II“, нав. дело, 517-534; Γεώργιος Ν. Φίλιας, *Ἔννοια καὶ σημασία τῆς παύλειας προτροπῆς στὴ λειτουργικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας*, у: „Μελέτες ἱστορίας καὶ θεολογίας τῆς Ὁρθόδοξου Λατρείας“, Ἐκδόσεις: Ἀψῆδος, Αθήνα 2002, 97-113.

¹¹ О библијско-научном углу сагледавања и тумачења Посланице Јеврејима консултовати: Μόσχος Γκουτζιούδης, *Ἰωβηλαῖο ἔτος, Μελεχσιδέκ και η προς Εβραίους επιστολή. Συμβολή στη διαμόρφωση της χριστιανικής σατηριολογίας*, Ἐκδόσεις: Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2006, 351-514; Γεώργιος Στεφ. Γρατσέας, *Ἡ πρὸς Εβραίους Ἐπιστολή*, ΕΚΔ 13, Ἐκδόσεις: Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1999; Χρήστου Σπ. Βούλγαρη, *Ἰπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Εβραίους Ἐπιστολήν*, ΣΤ' Ἐκδοσις, Ἐκδοτικὸς οἶκος: Κ. & Π. Σμπιλιας Α.Ε.Β.Ε., Αθήνα 1996; Harold W. Attridge, *Hebrews: A Commentary on the Epistle to the Hebrews*, „Hermeneia: A Critical and Historical Commentary on the Bible“, Fortress Press, Philadelphia 1989. Опширан и прегледан списак досадашњих и актуелних научних издања која су везана за Посланицу Јеврејима, изложен је на блог-адреси Брајана Смoла (Brian Small), а која гласи: <http://polumeros.blogspot.com/> (приступљено: 15.05.2014).

ти да је овај свештени спис одувек био предмет бројних богословских и научних преиспитивања. Иако се приписује апостолу Павлу, дотично ауторство се, почев од најранијих времена па све до савременог доба, у мањој или већој мери доводи у питање¹². Такође, у прилог овоме треба поменути и проблематику утврђивања веродостојног времена и места настанка Посланице, као и идентитета њених прималаца¹³. Но ипак, упркос наведеним недоумицама, непоколебиви став хришћанске Цркве гласи да је реч о Павловом делу. Порекло оваквог учења „храма светог у Господу“ (сравни: Еф 2, 21) треба, према нашем скромном мишљењу, тражити, по преимућству, у критеријумима богослужбене природе.

Најилустративнији пример назначене перспективе пружају нам називи древних Литургија Апостола Јакова, Брата Божијег¹⁴ и Апостола и Еванђелиста Марка¹⁵. Указујући на *αισιολογο* порекло одређеног дијатаксиста, а чега нису лишене ни остале литургије без изузетка¹⁶, поменуте личности сматрају се, пре свега, утемељитељима црквених заједница у Јерусалиму и Александрији те, паралелно са тим, и њиховог *λιτουργιјско* предања. Готово идентичну врсту објашњења могуће је дати и поводом питања припадности Посланице Јеврејима опусу Павлових дела. Древност списа, произношење његове садржине на хришћанским сабрањима, узвишеност теолошке мисли, литургијско богословље које садржи, те помен Тимотеја (сравни: Јев 13, 23) – са једне стране, као и кључна улога апостола Павла у формирању литургијског предања не само хришћанских заједница из многобоштва, већ и јудеохришћанских заједница ране Цркве, али и његово познавање теорије и праксе старозаветног богослужења – са друге стране, били су пресудни разлози да Црква препозна апостола Павла као аутора Посланице.

Отуда, сасвим је легитимно и примерено окарактерисати наведену Посланицу, посматрано са литургиолошке тачке гледишта, не само нарочитим плодом литургијског искуства древне Цркве, већ и *αυθεντιци* извором „слова и Духа“ ранохришћанског богослужења. Поврх свега, језгровити опис атмосфере светотанског живота древних хришћана и узвишено литургијско богословље Посланице Јеврејима, а које бива заоденуто у оригиналне облике изражавања, сврстава је у најдрагоценија светописамска штива и најстарије облике записаног богослужбеног предања.

¹² О томе видети: Γ. Σ. Γρατσεάς, *Η πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολή*, нав. дело, 23-76; Χ. Σ. Βούλγαρη, *Υπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολήν*, нав. дело, 19-37; Н. W. Attridge, *Hebrews: A Commentary on the Epistle to the Hebrews*, нав. дело, 1-6. Проблематиком ауторства Посланице Јеврејима, као и другим темама из поменутог списка, бавио се и чувени професор Новог Завета на Православном богословском факултету у Београду, др Емилијан Чарнић (1914-1994). О томе видети: Владан Таталовић, *Емилијан Чарнић као професор Новог Завета на Богословском факултету у Београду*, у: „Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати (Православни богословски факултет, 26. октобар 2006.)“, Зборник радова, књига 1, приредио: Богољуб Шијаковић, Београд 2007, 17-21.

¹³ О томе консултовати: Γ. Σ. Γρατσεάς, нав. дело, 77-135; Χ. Σ. Βούλγαρη, нав. дело, 50-82; Н. W. Attridge, нав. дело, 6-13.

¹⁴ О овој Литургији видети: Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Θεῖα Λειτουργία Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου*, Β' ἔκδοσις, Κεῖμενα Λειτουργικῆς 5, Θεσσαλονίκη 1977.

¹⁵ О горенаведеној Литургији консултовати: Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Θεῖα Λειτουργία τοῦ Ἀποστόλου Μάρκου*, Β' ἔκδοσις, Κεῖμενα Λειτουργικῆς 3, Θεσσαλονίκη 1977.

¹⁶ Види: Ἰ. Μ. Φουντούλη, *Θεῖα Λειτουργία Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου*, нав. дело, 5.

1.1. Хришћанска иницијација¹⁷

Прва група елемената у Посланици који формирају делимичну слику о светотајинском животу Цркве у првоме веку, одликује се тематиком хришћанске иницијације. Ради се, пре свега, о елементима садржаним у одељку који следи:

„Зато, оставивши почетничку науку о Христу, похитајмо ка савршенству; и немојмо изнова постављати темељ покајања од мртвих дјела, и вјере у Бога,

И науке о крштавањима, и о полагању руку, и о васкрсењу мртвих, и о суду вјечноме.

И ово ћемо учинити, ако Бог допусти.

Јер није могуће оне који су једном просвијетљени, и окусили дар небески, и постали заједничари Духа Светога,

И окусили добру ријеч Божију, и силе будућега вијека,

Па кад су отпали, поновно враћати на покајање, пошто они са своје стране опет распињу и руже Сина Божијега“ (Јев 6, 1-6)¹⁸.

Цитиране речи сажето предочавају, на својеобразан начин, теоретске и телургијске аспекте Тајне уцрковљења у новозаветној епохи¹⁹. Уз могуће препознавање првобитних контура катихуменске припреме и потоњег мистагошког руковођења новопросветљених, више него јасан помен окушања „дара небеског“ и заједничара Духа Светог, те окушања „добре ријечи Божије, и сила будућега вијека“, изражава, по свему судећи, основне структуралне елементе хришћанске иницијације у апостолско време.

У светлости претходно изречених запажања, треба сагледати и поједине термине у Посланици који поседују крштењско-евхаристијску конотацију. Ради се, између осталог, о следећим изразима:

„А сјећајте се првих дана, у које, тек просвијетљени, поднијесте многе подвиге страдања“ (Јев 10, 32)²⁰;

„Него сте приступили Гори Сионској и Граду Бога живога, Јерусалиму небескоме, миријадама анђела,

Свечаном сабору и Цркви првородних, записаних на небесима, и Богу Судји свију, и духовима савршених праведника,

¹⁷ О етимолошком, обредном и богословском смислу речи иницијација на јелинском (ἡ μύησις) и латинском језику (initiatio, - onis; initio, - are, - aui, - atum), видети подробније: Δημητρίου Δημητράκου, *Μέγα Λεξικὸν ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης*, Τόμος Θ', Αθήναι 1953, 4797; G. W. H. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford at the Clarendon Press 1961, 887; *Oxford Latin Dictionary*, Oxford at the Clarendon Press 1968, 913.

¹⁸ Сравни: *Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano*, нав. дело, 174.

¹⁹ О хришћанској иницијацији у апостолско доба видети опширније: Ненад С. Милошевић, *Μολιψωσλос. Исѡријско-ψελεψуријски развој ψοσлеговања ψαροхијској ψиψиика*, Православни богословски факултет Универзитета у Београду – Институт за теолошка истраживања, Београд 2012, 11-13; П. I. Скалτσῆ, *Ιστορικῆ διαμόρφωση τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος*, у: „Λειτουργικῆς μελέτες II“, нав. дело, 320-325; Νέναντ Μιλόσεβιτς, *Η θεῖα Εὐχαριστία ὡς κέντρον τῆς Θεῖας λατρείας. Η σύνδεσις τῶν μυστηρίων μετὰ τῆς Θεῖας Εὐχαριστίας*, Ἐκδόσεις: Π. Πουρναρῶ, Θεσσαλονίκη 2001, 30-31. 43-45; Αρχ. Ἰωάννου (Hani) Yazigi, *Η τελετῆ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος (Ιστορικῆ, θεολογικῆ καὶ τελετουργικῆ θεώρησης)*, Διατριβῆ ἐπὶ Διδακτοριᾶ, Ὑποβληθεῖσα εἰς τὸ Τμῆμα Ποιμαντικῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1983, 29-35.

²⁰ Сравни: *Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano*, нав. дело, 177.

И Исусу, Посреднику Новог Завјета, и крви очишћења, која боље говори неголи Авелева“ (Јев 12, 22-24)²¹.

Осим експлицитног назива новокрштених хришћана новопросветљенима, Павлов спис садржи, у горенаведеном одељку, и веома илустративан и богат иконолошки приказ Цркве. Стекавши крсноваскрсни идентитет у Јединородном Сину и поставши нова твар, новопросветљени бивају препознати као сутелесници Прворођеног из мртвих, чија су имена записана на небесима²². Сабирно сочиво заједнице која се окупља и конституише ἐπὶ τὸ αὐτό, јесте *заједница Крви и Тела Христивој* (сравни: 1Кор 10, 16-17).

1.2. Господ Исус Христос као Велики првосвештеник

Централно обележје дотичног свештеног списка је, несумњиво, опис савршавања домостроја спасења твари у возглављујућој личности Логоса Божијег као службе Великог првосвештеника по чину Мелхиседекову. Павлова Посланица Јеврејима је једина новозаветна књига у којој је назначеној литургијско-богословској перспективи посвећено средишње место²³. Стога, не треба да чуди што је целокупни спис литерарно прожет идејом „посредовања“, при чему вечно Христово посредовање код Оца даје овом штиву евхаристијски призив²⁴.

Распетог и васкрслог Емануила текст представља као „Посланика и Првосвештеника вјере наше коју исповједамо“ (Јев 3, 1)²⁵, који „... не даде сам себи славу да буде првосвештеник, него Онај који му рече: Син мој јеси ти, ја те данас родих. Као што и на другом мјесту вели: Ти си Свештеник вавијек по чину Мелхиседекову“ (Јев 5, 5-6)²⁶. Истицање личности Мелхиседека²⁷ као типолошког предизображења у Старом Завету Првосвештеника Новог Завета - Господа Исуса Христа²⁸, није нимало случајно. Сходно књизи Постања, Мелхиседек излази у су-

²¹ Сравни: исто, 178.

²² У прилог неосорном крштењском контексту израза „Црква првородних, записаних на небесима“ (сравни: Јев 12, 23), говори и присутност ових речи у последовању свете тајне крштења из Барберинског кодекса 336, са краја 8. века. О томе видети: *L' Eucologio Barberini gr. 336*, 122/4, Seconda edizione riveduta, Con traduzione in lingua italiana, a cura di Stefano Parenti e Elena Velkovska, С.Л.В. - Edizioni Liturgiche, Roma 2000, 128. Сравни: *Велики требник*, превео са грчког и црквенословенског архимандрит др Јустин Сп. Поповић, Призрен 1993, 19.

²³ О савременим библијским тумачењима ове тематике видети: М. Γκουτζιούδης, нав. дело, 373-432; Мирко Томаковић, *Ο Μελχισεδέκ και τὸ μυστήριον τῆς ἱερωσύνης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ*, Αθήνα 1988. = Мирко Ђ. Томасовић, *Мелхиседек и тајна свеишћенства Господа Исуса Христа*, Са грчког превео: С. Јакшић, Богословски факултет СПЦ, Београд 2004.

²⁴ Види: Jean Zizioulas, *L' Eucharistie: quelques aspects bibliques*, у: J. Zizioulas, J. M. R. Tillard et J. J. Von Allmen (ed.): „L' Eucharistie“, Mame, Paris-Tours 1970, 11-74. = Јован Зизиулас, *Евхаристија: неки библијски аспекти*, превела са француског: Јелица Вуковић, у: Богословље LXIV, свеска 1-2 (2005), 14.

²⁵ Сравни: *Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano*, нав. дело, 172.

²⁶ Сравни: исто, 173. О Господу Исусу Христу као Првосвештенику по чину Мелхиседекову видети такође: Јев 5, 10; 6, 20; 7, 15. 17. 21.

²⁷ Помен Мелхиседека забележен је у Новом Завету само у Посланици Јеврејима (сравни: Јевр 5, 6; 7, 1-11. 15-17. 21), док се у Старом Завету среће у Књизи Постања (сравни: Пост 14, 18-20) и четвртом стиху 109. псалма.

²⁸ О наведеној перспективи видети: Ἰωάννου Χρισοστόμου, *Ὀμιλία εἰς τὸν Μελχισεδέκ*, PG 56, Parisiis 1859, 261; Severian von Gabala, *Hebr. 7, 3*; у: „Pauluskommentare aus der Griechischen Kirche“, Aus Katenenhandschriften gesammelt und herausgegeben von Dr. Karl Staab, Neutestamentliche Abhandlungen,

срет Авраму са хлебом и вином, те молитвено благосиља овог Господњег изабраника (сравни: Пост 14, 18-20), што снажно наглашава тајинствени карактер, не само сусрета ових личности, него и сабирања свих присутних и прослављања имена Свевишњег Бога. Управо због тога су хлеб и вино, у поменутом контексту, поимани симболом потоњег старозаветног свештенства²⁹, Мелхиседек као предодређени архијереј службе небескога Оца³⁰, док је у благосиљању Аврама препознато Христово изрицање благослова старим Законом устројеном свештенству³¹. Поврх свега, предизображавајућа димензија Мелхиседекове личности из Посланице Јеврејима ће бити уграђена и у литургијско предање хришћанске Цркве. О томе упечатљиво говоре, са једне стране, Анафора Литургије Апостолских Установа³² и молитва „Supra quae...“ Канона Римске Мисе (Canon Missae)³³, али и, са друге стране, молитва из једне од четрнаест анафора етиопског литургијског типа³⁴.

Надаље, треба истаћи да је за лапидарно, литургијско-богословско сагледавање Сина Божијег као Великог првосвештеника у Посланици Јеврејима, несумњиво послужила тематика старозаветног празновања дана измирења са Богом (יְהוָה יִפְרָץ) ³⁵.

Band XV, Münster i. W. 1933, 350; Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδόσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Βιβλίον Δ', Κεφάλαιον ΙΓ' [ΠΖ'], „Περὶ τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων τοῦ Κυρίου μυστηρίων“, PG 94, Parisiis 1864, 1149BC. 1152A.

²⁹ Види: Ωριγένους, *Ad Gen. 14, 19*, ** G 11, у: „Catena Graecae in Genesim et in Exodum. I. Catena Sinaitica“, edita a Françoise Petit, CCSG 2, Turnhout Brepols – Leuven University Press 1977, 14.

³⁰ Види: Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Θεῖα Λειτουργία τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν*, Κείμενα Λειτουργικῆς 13, Θεσσαλονίκη 1978, 45.

³¹ Види: Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Ad Gen. 14, 19*, ** G 10, у: „Catena Graecae in Genesim et in Exodum. I. Catena Sinaitica“, нав. дело, 13; Ωριγένους, *Ad Gen. 14, 19*, ** G 11, у: исто, 14.

³² Види: Ἰ. Μ. Φουντούλη, *Θεῖα Λειτουργία τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν*, нав. дело, 45.

³³ Види: *Missale romanum: ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum, S. Pii V. pont. max. jussu editum aliorum pontificum cura recognitum a Pio X reformatum et Benedicti XV auctoritate Vulgatum*, Editio vigesima juxta typicam Vaticanam, Sumptibus et typis Friderici Pustet, Ratisbonae 1937, 304. У прилог овоме треба навести и једну од сцена из мозаичког живописа у олтарској апсиди Цркве Светог Аполинарија in Classe у Равени. Поменути приказ, који је настао у 7. веку, изображава и обједињује за трпезом: Авелја - који приноси јагње, Мелхиседека - који предлаже хлеб и вино, и Авраама - који приноси Исаака (види: Νικόλαος Γκιολές, *Παλαιοχριστιανική τέχνη. Μνημειακή ζωγραφική (π. 300-726)*, Ἐκδόσεις: Ἀἀόησις Ἀ. Ἀέέλμπετσης, Ἀθήνα 1991, 128. 262). Такође, међу бројним мозаичким сценама у Цркви Светог Виталија у Равени, изображеним у 6. столећу, налази се и представа трпезе изнад које Авелј и Мелхиседек узносе своје жртве ка Господу (види: Ν. Γκιολές, *Παλαιοχριστιανική τέχνη. Μνημειακή ζωγραφική (π. 300-726)*, нав. дело, 117. 256; сравни: Giovanni Montanari, *Mosaics, worship, culture. Religious culture in the mosaics of the basilicas of Ravenna*, „Opera di Religione“ of Ravenna Diocese, Ramberti Arti Grafiche, Rimini, June 2001, 37-38). Исто тако, треба поменути и садржину киноконика (причасна) који се појао на Литургији Пређеосвећених Дарова Апостола Јакова, Брата Божијег, у Јерусалиму на Велику среду. Текст гласи: „Свештеник Мелхиседек хлебом и вином благослови Авраама; а Ти, пак, будући Јагње Божије, спасе нас Телом и Крвљу. Хвалите Господа у светима Његовим, хвалите га у тврђи силе Његове“ (Алексај Дмитријевскога, *Богослужение Страстной и Пасхальной седмицы во св. Иерусалиме IX-X в.*, Типо-литографског Императорскога Университета, Казань 1894, 80).

³⁴ Види: <Praeconium II>. *Anaphora Dominae nostrae Mariae Matris Dei quam composuit Abba Georgius*, у: A. Hänggi – I. Pahl, „Præx Eucharistica. Volumen I: Textus e variis liturgiis antiquioribus selecti“, 3., ergänzte Auflage, Universitätsverlag Freiburg Schweiz 1998, 201.

³⁵ О наведеном јудејском празнику консултовати: Moshe David Herr, S. David Sperling (2nd edition), *DAY OF ATONEMENT*, у: „Encyclopaedia Judaica“, Second edition, Volume 5, „Coh-Doz“, Editor in chief: Fred Skolnik, Executive Editor: Michael Berenbaum, Thomson Gale – Keter Publishing House, Farmington Hills, Michigan 2007, 488-493; Βασίλειου Μ. Βέλλα, *Ἡ Καρπορέθ και ἡ ἑορτή τῶν Kippurim*, у: Θεολογία, Τόμος Ζ', Τεύχος 4 (1929), 312-327; Τόμος Η', Τεύχος 1 (1930), 19-34; Τεύχος 2 (1930), 110-142; Τεύχος 3 (1930), 198-212; Τεύχος 4 (1930), 302-321.

Искористивши обредне особености и смисао назначеног празника, у оквиру кога је примарну улогу имао јудејски првосвештеник, Павлова теолошка мисао је изнедрила у Посланици Јеврејима дубоко и богонадахнуто, евхаристиоцентрично тумачење „... свега што се нас ради збило...“³⁶, наглашавајући не само релевантну историјску, већ и есхатолошку димензију. То бива очигледно, између осталог, на следећем месту:

„Имајући, дакле, Првосвештеника великога, који је прошао небеса, Исуса Сина Божијега, треба да се држимо чврсто вјере коју исповиједамо.

Јер немамо првосвештеника који не би могао састрадати немоћима нашим, него Првосвештеника који је у свему кушан као и ми, али без гријеха.

Стога приступајмо смјело пријестолу благодати, да примимо милост и нађемо благодат за благовремену помоћ“ (Јев 4, 14-16)³⁷.

Подробно проницање у смисао крајњег циља доласка Сина Божијег на земљу и савршавања воље Очево, концизно се дефинише увидима да Месија „... има непролазно свештенство“ (Јев 7, 24), те да је Он „Свештенослужитељ Светиње и истинске Скиније, коју постави Господ, а не човјек“ (Јев 8, 2)³⁸. У складу са тим, поступно остварење домостроја спасења у личности „великога Пастира оваца“ (Јев 13, 20) и онога који је „одвојен од грјешника и виши од небеса“ (Јев 7, 26)³⁹, изражава се кроз призму *Сјасишељевој жривеној самопредавања и узношења* за живот света. Будући представљен као „јемац бољег Завјета“ (Јев 7, 22; сравни: Јев 8, 6; 9, 15), срж установе новозаветног начина служења Богу у Духу и истини, огледа се у чињеници да Он „... ово учини једном заувјек пријевши самога себе“ (Јев 7, 27)⁴⁰. Напослетку, ова метаисторијска перспектива жртвеног изливања Исусове крви „једном за свагда“⁴¹ (Јев 9, 12), бива наглашена и употпуњена евхаристијским и есхатолошким језикословљем древне Цркве на следећи начин:

„Јер је Он једним приносом учинио савршенима заувјек оне који се освећују“ (Јев 10, 14)⁴².

„И као што људима предстоји једанпут умријети, а потом суд (Божији),

Тако и Христос једанпут принесе себе на жртву да понесе гријехе многих. А други пут ће се појавити не због гријеха него за спасење оних који га чекају“ (Јев 9, 27-28)⁴³.

³⁶ Види: *Ἡ Θεῖα λειτουργία τοῦ Ἰωάννου Χριστοτόμου*, у: „L' Eucologio Barberini gr. 336“, 34, нав. дело, 78; *Службеник*, Свети Архиепископски Синод Српске Православне Цркве, Београд 2007, 131.

³⁷ Сравни: *Ἡ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano*, нав. дело, 173.

³⁸ Сравни: исто, 175.

³⁹ Сравни: исто, 175.

⁴⁰ Сравни: исто, 175.

⁴¹ О неразлучном разумевању, са једне стране, савршавања евхаристијског помена смрти Господње докле не дође (сравни: 1Кор 11, 23-27) и јединствености и непоновљивости Христове Жртве, са друге стране, веома јасно говори свети Јован Златоуст (види: *Ἰωάννου Χριστοτόμου, Ἐρμηνεία εἰς τὴν πρὸς Ἐβραίουσ Ἐπιστολὴν*, Ὀμιλία ΙΖ', PG 63, Parisiis 1862, 131).

⁴² Сравни: *Ἡ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano*, нав. дело, 176.

43 Сравни: исто, 176. Имплицитни смисао наведених стихова Посланице стоји у директној вези са завршетком Никеоцариградског Символа вере („Исповедам једно крштење за опроштење грехова. Чекам васкрсење мртвих и живот будућега века. Амин.“).

Разноликост и важност богонадахнутог језика Посланице Јеврејима, који обилује речима и терминима обредног порекла, нису могли бити пренебрегнути у потоњим временима развоја литургијског предања Цркве. Један од одговарајућих примера употребе одређених термина из Посланице као изворне грађе, у циљу унапређења молитвеног израза хришћана, јесте и Анафора Литургије Василија Великог⁴⁴. Приликом опширнијег, наративног објашњења домостроја спасења људског рода у молитви *Postsanctus*, у мноштву новозаветне терминологије срећу се и директно преузета места из пролога Посланице Јеврејима који гласи:

„Бог који је из давнине много пута и разним начинима говорио оцима преко Пророка,
У ове последње дане говорио је нама преко Сина, којега постави наследником свега,
кроз којега је и вијекове створио;

Он који је сјај славе и обличе бића Његовога и који држи све моћном ријечју својом, пошто сâм изврши очишћење гријехова наших, сједе са десне стране Величанства на висинама“ (Јев 1, 1-3)⁴⁵.

Предочене чињенице безусловно показују да Павлова Посланица Јеврејима поседује особити значај на пољу веродостојног поимања ранохришћанског богослужења апостолске епохе. Упркос проблематици која се односи на ауторство и настанак Посланице, древна Црква је, руководећи се првенствено литургијским критеријумима, дотични спис препознала као *оригинални извор бојослужбеног предања айосџола народâ*. Недвосмислена потврда таквог опредељења Тела Христовог као „стуба и тврђаве истине“ (1Тим 3, 15), огледа се у заступљености Посланице у литургијском кругу библијских читања Православне Цркве.

2. Посланица Јеврејима у литургијском кругу свештојисамских чињања Православне Цркве

Полазишна тачка за уграђивање Посланице Јеврејима у циклус библијских читања древне хришћанске заједнице приметна је у самој њеној садржини. Изузев једног дела епилога: „Молимо вас пак, браћо, примите ову ријеч утјехе, јер вам укратко и написах“ (Јев 13, 22)⁴⁶, хришћанима се налаже да нарочито пазе на оно што су чули (сравни: Јев 2, 1), уз нагласак: „Јер је ријеч Божија жива и дјелотворна, оштрија од свакога двосјеклога мача, и продире све до раздиобе душе и духа, зглобова и

⁴⁴ О Василијевој Литургији византијског литургијског типа видети опширније: Γωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἡ Θεία λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου*, у: „Λειτουργικά Θέματα Δ’ (16-20)“, Θεσσαλονίκη 1979, 23-52; Н. Д. Успенский, *Анафора: Опыт историко-литургического анализа*, у: „[Труды] Том II“, Издательский Совет Русской Православной Церкви, Москва 2006, 351-400; Прот. Παύλου Κουμαριανοῦ, *Ἡ Θεία Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου κατὰ τὸ Πορφυριανὸν Εὐχολόγιο*, у: Θεολογία, Τόμος ΠΒ’, Τεύχος 3 (2011), 93-121; Γεωργίου Φύλα, *Πτυχὲς τῆς Εὐχαριστιακῆς Πνευματολογίας. Σχόλια με ἀφορμὴ τὴν εὐχαριστιακὴ ἐπίκληση στὴς Λειτουργίες Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου*, у: Θεολογία, Τόμος Π’, Τεύχος 4 (2009), 107-122; Π. Ι. Σκαλτσῆ, *Ἡμερὲς καὶ χρόνος τελέσεως τῆς Θείας Λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου*, у: „Λειτουργικὲς μελέτες II“, нав. дело, 215-225.

⁴⁵ Сравни: *Ἡ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano*, нав. дело, 172; *Ἡ Θεία λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου*, у: „L’ Eucologio Barberini gr. 336“, 15, нав. дело, 65-66; *Служебник*, нав. дело, 201-202.

⁴⁶ Сравни: *Ἡ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano*, нав. дело, 179.

сржи, и суди намјере и помисли срца“ (Јев 4, 12)⁴⁷. Поврх свега, позив заједничарима Христовим да смело приступају престолу благодати (сравни: Јев 4, 16) и не изостају са хришћанских сабрања (сравни: Јев 10, 25), уз, упоредо са тим, констатацију да су постали *немарни за слушање* (сравни: Јев 5, 11), јесу, вероватно, првобитни наговештаји о богослужбеном контексту места и времена произношења Посланице у апостолској епохи.

Када је реч о периоду другог века, није могуће пронаћи експлицитне и релевантне податке о неоспорном читању Посланице унутар литургијског циклуса светописамских штива древне Цркве, иако се, са друге стране, њен помен под насловом Јеврејима не среће, на пример, у Мураторијевом канону (крај 2. или почетак 3. века)⁴⁸. Насупрот томе, треба истаћи да, у спису „*Liber de Praescriptionibus adversus haereticos*“ (размеђе другог и трећег века), Тертулијан наводи праксу богослужбених *чишања* аутентичних речи из апостолских посланица, и то при апостолским катедрама у градовима попут: Коринта, Филипа, Солуна, Ефеса и Рима⁴⁹. У даљем тексту аутор набраја Закон и Пророке са Еванђељима и апостолским Посланицама као штива која бивају произношена на богослужењу⁵⁰, али и јасно наглашава, на другоме месту, постојање службе чтеца (*lector*)⁵¹. Следствено, за претпоставити је да се, у ово време, у групи апостолских посланица налазила и Посланица Јеврејима, будући да најстарији папируси у којима се срећу њени одељци потичу из 3. века, као и да она чини неизоставни део првобитних превода Светога Писма на сиријски, латински, коптски⁵², и тако редом.

Доба 4. столећа открива очигледније назнаке о читању одељака из Павловог списка у оквиру хришћанских сабрања. Овде, првенствено, треба имати у виду допринос светог Јована Златоустог који помиње тадашњи обичај произношења Павлових Посланица сваке седмице (два, три или четири пута), а поводом литургијског помена светих мученика⁵³. Истовремено, треба нагласити да свештени Хризостом, овом приликом, упућује хришћанима критику услед недовољног познавања светописамских списка, док на другом месту негативно карактерише и површну праксу *пренаглашавања значаја одређених одељака* Светога Писма⁵⁴. Било да је код Јована реч о

⁴⁷ Сравни: исто, 173.

⁴⁸ Види: Г. Σ. Γρατσέας, нав. дело, 31.

⁴⁹ Види: Quinti Septimii Florentis Tertulliani, *Liber de Praescriptionibus adversus haereticos*, Caput XXXVI, PL 2, Parisiis 1878, 58B-59A. Практика читања одељака из Светога Писма на хришћанским сабрањима утицала је и на формирање литургијског простора древне Цркве, о чему сведочи и постојање амвона (*pulpitum*). О томе видети подробније: Κωνσταντίνου Ν. Καλλινίκου, *Ὁ χριστιανικός ναός καί τὰ τελεούμενα ἐν αὐτῷ*, Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1921, 113-126.

⁵⁰ Сравни: Quinti Septimii Florentis Tertulliani, нав. дело, 60A.

⁵¹ Види: исто, Caput XLI, 69A.

⁵² Прегледан списак најстаријих и најзначајнијих рукописних предложака Посланице Јеврејима, почев од 3. па све до 14. века, садржан је у: Χ. Σ. Βούλγαρη, нав. дело, 15-18.

⁵³ Види: Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Ἐρμηνεία εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολήν*, „Υπόθεσις τῆς πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς“, α', PG 60, Parisiis 1862, 391. Епоха 4. века одликује се многобројним особеностима у погледу развоја хришћанског богослужења. Осим непрекидног циклуса читања Светога Писма (*lectio continua*), услед постепеног умножавања броја празника и мученичких помена временом ће доћи и до поступног формирања празнично-изборног циклуса библијских читања.

⁵⁴ Види: Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τὸ „Ἀσπάσασθε Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν“; καὶ τὰ ἐξῆς*, „Λόγος α'“, α', PG 51, Parisiis 1862, 187-188.

проблематици тадашњег круга читања Светог Писма или не, неоспорно тврђење о редовном произношењу садржине Павлових списа јесте, по свему судећи, пресудни мотив и настанка Хризостомовог целовитог тумачења Посланице Јеврејима⁵⁵.

Потоња богослужбена сведочанства о читању Посланице као израза хришћанског *lex orandi*, биће забележена у најстаријим сачуваним типичима Цркве⁵⁶. Најзначајније место међу њима несумњиво заузимају Типик Цркве Васкрсења Господњег у Јерусалиму и Типик Велике Христове Цркве у Константинопољу. За разлику од актуелног литургијског циклуса произношења светописамских текстова у Православној Цркви⁵⁷, рубрике назначених типика упечатљиво говоре о интензивнијој употреби и потпунијој рецепцији Павлове Посланице Јеврејима од стране народа Божијег.

Сходно критичком издању система библијских штива Цркве у Јерусалиму, датираним у хронолошки оквир од 5. до 8. века, приметно је да помињани спис апостола народâ бива изразито заступљен на нивоу целокупне литургијске године⁵⁸. Томе у прилог треба придодати и детаљ из Типика Цркве Васкрсења Господњег у Јерусалиму о произношењу Посланице Јеврејима, одмах по завршетку вечерње у суботу Цветне седмице, као предчитања (ή προανάγνωσις). Дотична напомена је забележена, не само у десетом⁵⁹, већ и у првој половини 12. века⁶⁰.

⁵⁵ Види: Ἰωάννου Χριστοστόμου, *Ἐρμηνεία εἰς τὴν πρὸς Ἑβραῖους Ἐπιστολὴν*, PG 63, нав. дело, 9-236. Изузев Јована Златоустог, Посланицу Јеврејима ће тумачити и други оци Цркве. О томе видети подробије: Χ. Σ. Βούλγαρη, нав. дело, 13-14.

⁵⁶ Не треба заборавити да је обликовање парохијског и монашког типика у Цркви засновано на, између осталог, усаглашавању редоследа појања Псалма и библијских песама, са једне стране, и читања одељака Светог Писма Старог и Новог Завета (непрекидни и празнично-изборни круг) са друге стране.

⁵⁷ Резултати подробног истраживања владајућег богослужбеног круга библијских читања, садржани су у следећим радовима: Μιλτιάδου Κωνσταντίνου, *Ἡ χρῆσις καὶ ἡ ἔρμηνεία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐν Χριστῷ καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν*, у: „Ἱερουργεῖν τὸ Εὐαγγέλιον. Ἡ Αγία Γραφή στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία“, нав. дело, 93-116; Ἱεροθέου, Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ναυπλάκτου καὶ Αγίου Βλασίου, *Τὰ ἀναγνώσματα τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν*, у: исто, 161-200; Γεωργίου Φίλια, *Τὰ ἀπογραφικὰ ἀναγνώσματα τοῦ Τριωδίου καὶ τοῦ Πεντηκοσταρίου*, у: исто, 201-234; Протопр. Θεοδώρου Ἰ. Κουμαριανοῦ, *Τὰ ἀπογραφικὰ ἀναγνώσματα τῶν Κυριακῶν τῶν περιόδων Ματθαίου καὶ Λουκᾶ*, у: исто, 237-259; Протопр. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη, *Τὰ ἀπογραφικὰ ἀναγνώσματα τῶν ἑορταζομένων ἁγίων*, у: исто, 261-278; Παναγιώτου Ἰ. Σκαλτσῆ, *Τὰ Ἑωθινὰ Εὐαγγέλια*, у: исто, 279-304; Протопр. Δημητρίου Β. Τζέρπου, *Τὰ ἀπογραφικὰ ἀναγνώσματα τῶν κυριωτέρων λειτουργικῶν ἀκολουθιῶν τοῦ μικροῦ εὐχολογίου*, у: исто, 307-345.

⁵⁸ Читање Посланице као богослужбеног штива предвиђено је наредним данима и поводима: 24/25. и 30. децембра; 1, 13, 17, 18. и 22. јануара; 9. марта; у суботу Четврте седмице, петак Пете седмице и среду Шесте седмице Велике четрдесетнице, на Велики петак, као и у четвртак Треће седмице и суботу Седме седмице по Пасхи; 1. и 31. маја; 14, 17, 22. и 24. јуна; 2. и 18. јула; 1, 6, 12, 13, 20, 21, 25. и 29. августа; 1, 2, 3, 4, 8, 16. и 29. септембра; 5, 8, 15, 18, 19, 24. и 27. октобра; 5, 9, 14, 20. и 27. новембра; 4, 21. и 23. децембра; те, конечно, у списку општих перикопа за различите светитељске помене, затим поводом освећења цркве и као део литургијског дијатаксиса суботом (види: *Le Grande Lectionnaire de L'Eglise de Jerusalem (V-VIII siecle)*, Tome I, Traduit par Michael Tarchnischvili, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Vol. 189, Scriptores Iberici, Tomus 10, Universitatis Catholicae Americae et Universitatis Catholicae Lovaniensis, Louvain 1959, 10. 13. 17. 18. 27. 29. 30. 31. 39. 67. 72. 77. 101. 102. 103. 125. 135; *Le Grande Lectionnaire de L'Eglise de Jerusalem (V-VIII siecle)*, Tome II, Traduit par Michael Tarchnischvili, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Vol. 205, Scriptores Iberici, Tomus 14, Universitatis Catholicae Americae et Universitatis Catholicae Lovaniensis, Louvain 1960, 8. 13. 15. 16. 17. 18. 19. 22. 24. 25. 26. 27. 29. 30. 31. 33. 34. 35. 38. 41. 42. 43. 45. 46. 47. 48. 49. 51. 52. 53. 55. 58. 59. 61. 64. 65. 67. 69. 72. 73. 84).

⁵⁹ Види: А. Дмитријевскога, *Богослужение Страстной и Пасхальной седмиць во св. Јерусалимѣ IX-X в.*, нав. дело, 2.

⁶⁰ Види: *Τύπικον τῆς ἐν Ἱεροσολυμοῖς Ἐκκλησίας. Διάταξις τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τῆς μεγάλης τῶν παθῶν ἑβδομάδος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ ἀρχαῖον τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας ἔθους ἧτοι τὸ ἐν*

Упркос томе што наслеђе богослужбеног „слова и Духа“ Цркве Свете Софије у Цариграду још увек изискује целисходнији богословски и научни суд Источне и Западне Цркве, неоспорно је да се ради о неизоставном и ванредном извору за било какву врсту литургиолошког истраживања. Управо због тога, сачуване рубрике о интензитету читања Посланице Јеврејима у молитвеном средишту азматскога типика⁶¹, одају идентичан утисак попут претходнога примера. Уколико се консултују рукописна издања Типика Велике Христове Цркве у Цариграду № 266 Патмоске библиотеке⁶² и № 40 Библиотеке Часног Крста у Јерусалиму⁶³, није тешко запазити да Посланица овде припада својеобразно место.

Будући да је природни наставак литургијског читања књига Старога и Новога Завета, те самим тим и перикопа из Посланице Јеврејима, била проповед⁶⁴, своје-

τῶ ναῶ τῆς Αναστάσεως. Εκδίδεται δὲ κατὰ κώδικα τοῦ 1122-ου ἔτους (Cod. XLIII S. Crucis), у: „Ανάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας ἢ συλλογὴ ἀνεκδοτῶν καὶ σπανίων ἑλληνικῶν συγγραμῶν περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἐῶν ὀρθόδοξων ἐκκλησιῶν καὶ μάλιστα τῆς τῶν Παλαιστινῶν“, Συλλεγόμενα μὲν καὶ ἐκδιδόμενα ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, Ἐκτυπούμενα δὲ ἀναλώμασι τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ὀρθοδόξου Παλαιστινίου συλλόγου, Τόμος δεῦτερος, Ἐν Πετρούπολει, Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Β. Κιρσπάουμ 1894, 3.

⁶¹ О азматском типикју видети опширније: Н. С. Милошевић, *Μολιτιῶσλοσ. Ισῳοριјско-ῳελεῳур-ῳијски развој ῳослегована ῳαροхијској ῳиῳика*, нав. дело, 124-135; Δημ. Κ. Μπαλαγεῳργου, *Ἡ ψαλιτικὴ παράδοση τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ Βυζαντινοῦ Κοσμικοῦ Τυπικοῦ*, Ἴδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, Μελέται 6, Ἐκδίδει ὁ Γρ. Θ. Στάθης, Ἀθῳνα 2001, 49-82; Ἰῳάννου Μ. Φουντοῳλη, *Μοναχικὸ καὶ κοσμικὸ τυπικὸ*, у: „Ἐτελετουργικὰ θέματα. «Εὐσημιῳνος καὶ κατὰ τάξιν»“, Σειρά «Λογικὴ Λατρεία» 12, Ἐκδόσεις: Ἀδιῳδιῳεῳεῳί Ἀεάῳιῳίῳτῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐλλάδος, Ἀθῳνα 2002, 9-24; Κωνσταντῳνου Καραῳσариῳδη, *Ἀσματος καὶ μοναχικὸ τυπικὸ καὶ ἡ στουδιτικὴ μεταρρῳθμιση*, у: Ἐκκλησία, Ἐτος ΠΘ', Τεῳχος 11, Ἀθῳνα (Δεκέμβριος 2012), 741-753; Εὐαγγέλοу Ἀντωνιάδου, *Περὶ τοῦ ἀσματικοῦ ἢ βυζαντινοῦ κοσμικοῦ τυπικοῦ τῶν ἀκολουθῳίων τῆς ἡμερονηκτίου προσευχῆς*, у: Θεολογία, Τόμος Κ', Τεῳχος 4 (1949), 704-724; Τόμος ΚΑ', Τεῳχος 1 (1950), 43-56; Τεῳχος 2 (1950), 180-200; Τεῳχος 3 (1950), 339-353; Τεῳχος 4 (1950), 526-540; Τόμος ΚΒ', Τεῳχος 3 (1951), 386-401; Τεῳχος 4 (1951), 557-567.

⁶² Према најстаријем рукописном примерку Типика Цркве Свете Софије у Цариграду (9-10. век), Павлов спис бива читан као литургијско штиво следећим данима: 2, 3, 9. и 15. септембра; 6, 11, 23, 26, 29, 30. и 31. октобра; 5, 6, 7, 8. и 20. новембра; 14, 18, 20, 23, 24, 28. и 29. децембра; 15. јануара; 2, 3, 11. и 16. фебруара; 22. и 25. марта; 25. априла; 4. маја; 2, 16. и 31. јула; 1, 9, 18. и 31. августа; суботњим и недељним данима пет седмица Великог поста, у Лазареву суботу, у среду Прве седмице по Педесетници и у Недељу свих светих (види: *Типикъ великој константинополској церкви IX-X в. по рукописи Патмоској библиотеки № 266 съ дополненіями, въ видѣ примѣчаній, изъ различныхъ рукописей*, у: Алексѳя Дмитријевскаго, „Описание литургическихъ рукописей хранящихся въ библиотекахъ православного востока“, Томъ I, „Тυπικὸ“, Часть первая, Типографія Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, Киевъ 1895, 2-4. 6. 12. 13. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 25. 31. 32. 34. 36. 38. 43. 47. 48. 49. 50. 56. 57. 66. 68. 86. 92. 98. 99. 102. 107. 110. 115. 116. 118. 120. 122. 124. 127. 150. 151).

⁶³ Изузев готово стопроцентне подударности са Патмоским рукописем у вези са данима читања Посланице, у рукописном Типикју Велике Христове Цркве из Библиотеке Часног Крста (10. век) предвиђено је произношење перикопа наведеног списка и овим поведима: 6. септембра; 2. и 25. октобра; 13. и 21. новембра; 6. и 9. децембра, у Недељу пре Рождества Христовог и 26. децембра; 7, 16, 18, 23, 26, 27. и 29. јануара; 9. и 17. марта; 6. и 7. априла; 2. и 12. маја; 4. и 5. јуна; 9. и 18. јула; 23. августа; потом, одељци из Посланице налазе се у низу кртоваскрних перикопа, у случају служења средом и петком пуне или Преѳосвећене Литургије, као и у групи општих библијских штива намењених различитим светитељским поменима (види: *Le Typicon de la Grande Eglise. Ms. Sainte-Croix n°40, X^e siecle, Introduction, Texte critique, traduction et notes par Juan Mateos S. I., Tome I, Le Cycle des Douze Mois, Orientalia Christiana Analecta 165, Roma 1962, 16. 58. 76. 100. 110. 124. 126. 136. 158. 160. 190. 200. 202. 208. 212. 214. 216. 244. 250. 264. 278. 290. 304. 306. 334. 344. 382; Le Typicon de la Grande Eglise. Ms. Sainte-Croix n°40, X^e siecle, Introduction, Texte critique, traduction et notes par Juan Mateos S.I., Tome II, Le Cycle des Fetes mobiles, Orientalia Christiana Analecta 166, Roma 1963, 190. 192).*

⁶⁴ О проповеди као конститутивном елементу хришћанског богослужења и теологије консултвати: Ἰ. Μ. Φουντοῳλη, *Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ θείῳ λатρεία*, нав. дело, 55-59; Γεῳργίου Πατρῳνου, *Τὸ κῳρυγμα στὴν Ὀρθόδοξη Πατερικὴ Παράδοση*, у: Θεολογία, Τόμος ΠΒ', Τεῳχος 2 (2011), 43-60; Σταῳρου

времено произношење назначеног Павловог списка у Јерусалиму или Константинопољу, пружало је, сасвим сигурно, прилику за неопходно литургијско и богословско поимање богослужбеног живота старог и новог Израиља. Удеоничарећи на тај начин у Трпези речи, хришћани су, заправо, шире разумевали и подробније спознавали смисао и циљ слушања, виђења, једења и пијења за Логосовом трпезом у завештаном Царству (сравни: 1Јн 1, 1-3; Лк 22, 29-30).

Закључак

Павлова Посланица Јеврејима одликује се изузетно комплексним и богатим литургиолошким особеностима. Бивајући обликована у атмосфери литургијске и теолошке делатности древне Цркве у доба апостола, она је, попут других списка *Согрус Paulinum*, отргла и сачувала од историјског заборавља драгоцене и језгровите трагове ранохришћанског богослужења. Представљајући, истовремено, извор и везивно ткиво каснијег историјског развоја словесне службе народа Божијег, овом богонадахнутом штиву указано је нарочито место у богослужбеном кругу читања светописамских одељака Православне Цркве. Објашњење таквог редоследа догађаја требало би тражити, по преимућству, у хришћанској рецепцији Посланице као својобразног, литургијско-богословског бечуга између старозаветног и новозаветног свештенослужења у личности Новозаветног Првосвештеника, а који је „исти јуче и данас и у вијекове“ (Јев 13, 8)⁶⁵.

Напоследку, Посланица Јеврејима је дарована удеоничарима Тела Христовог, како у старини, тако и данас, као „моћна утеха“ (сравни: Јев 6, 18), „јер још мало, врло мало, па ће доћи Онај који треба да дође и неће одоцнити“ (Јев 10, 37)⁶⁶.

Γιαγκάζογλου, 'Ο λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ θεολογία τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου στὴν Ὀρθόδοξη Παράδοση, у: Θεολογία, Τόμος ΠΒ', Τεύχος 2 (2011), 7-60.

⁶⁵ Сравни: *Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano*, нав. дело, 179.

⁶⁶ Сравни: исто, 177.